

Iz zgodovine kranjskih trgov.

I. Početek in razvoj naših trgov.

L. Podlogar.

(Konec I.)

Krankski kmetje so trgovali posebno živahno s soljo. Hodili so na sejme, kjer je bila spravljena sol v skladiščih, pripeljana iz Trsta, Reke ali iz benečanskih salin. Taka skladišča za sol so bila v Senožečah, Vipavi, Postojni in na Vrhniki. L. 1771. je pa postala sol državni monopol. Prodajala se je kakor dandanes tobak le v gotovih trgovinah in za določeno ceno. Kmete, ki so se pečali s solno trgovino, je ta vladna odredba udarila v živo. Začeli so torej tihotapiti s soljo, kakor s tobakom. Vlada je pa ustanovila posebno stražo, ki naj pazi na mejah in dan za dnem preži po deželi na tihotapce. Nemci so imenovali te stražnike »Überreiter«, ker so objahovali mejo in prejahovali vsa pota, koder so slutili kake kršilce te postave. Naš kmet jih je pa imenoval »ibljatarje«. To ime se je med ljudstvom ohranilo še do danes in ima v sebi nekaj zaničljivega. Ker so smatrali ti finančni stražniki kmete splošno za tihotapce, se je zgodilo neredko, da so zbudili v kaki vasi ponoči cele družine, pa prešteli moške, če so doma, in preiskali vse kote, v hiši in v gospodarskih poslopjih, če nimajo znabití kaj utihotapljenega blaga. Dan za dnem se je pa slišalo o spopadih med temi stražniki in tihotapci. Marsikateri solni tihotapec se je pokoril leta in leta za svojo nepouzdano tihotapsko strast po ječah; veliko jih je pa padlo, da domači niso nikdar izvedeli, kje in kako.

Vlada je monopolizirala trgovino s soljo največ vsled tega, ker so se bili vrgli kmetje z vso strastjo na to kupčijo, kmetijstvo pa so zanemarjali. Vedela je, da prinaša trgovina več dobička kakor težavno obdelovanje zemlje, vendar je siloma tirala kmeta k poljedelstvu. Ohraniti ga je hotela kot hranitelja vseh stanov, da bi državo obvaroval pomanjkanja in lakote. Hotela je povzdigniti poljedelstvo, ki je sicer najbolj naravna in najbolj gotova pot do bogastva. To pa kmetu ni hotelo v glavo. Z zvijačo, z nevarnostjo lastnega življenja so tihotapili kmetje, dokler se je količjak še dalo in izplačalo. »Slovenske večernice« so nam podale pred leti povest o »zadnjem tihotapcu«. Ondi nam je pisatelj lepo naslikal nemirno tihotapsko življenje in nesrečno smrt tihotapčev. Tudi Levstikov Martin Krpan se ni strašil boja s stražniki. Bil je pa hrust, da se ni bal desetih. A kjer ni šlo s silo, se je posluževal zvijače, da je le odnesel zdrave pete in ušel pravici z utihotapljenim blagom.

Tihotapsko trgovanje je bilo v minolih stoletjih zelo razširjeno. To je bilo v veliko škodo trgom, ker se jih je ognil velik del trgovskega blaga. Trgi so se zato često pritoževali pri vladi, da ne bodo več pla-

čevali naloženih naklad, ker jim gre le na izgubo. Poleg velikih naklad so pa morali popravljati tudi ceste, napravljati in popravljati mostove in brodo ve. Vlada je pa pritiskala na grajščake, naj trdo primejo podložnike-tihotapce in prestopke kaznujejo. Pa grajščaki so pustili kmete v miru, ker so bili sami deležni njih izkupička. Zato je pa tembolj v živo prijemala v tem oziru kmete vlada, ki je hotela trgovino omejiti izključno le na mesta in na trge.

Nekateri trgi niso nič kaj zaostajali za podeželskimi mesti. Prav zgodaj so se tudi ondi začele razvijati rokodelske zadrug e ali cehi. Te so imele dvojen namen. Varovale so predvsem izključno pravico do obrti pred nepoštenimi rokodelci ali »šušmarji«, h katerim so šteli vse rokodelce na kmetih in vse tiste, ki niso bili vpisani v zadrugo. Podpirale so pa tudi svoje člane v raznih potrebah življenja. Zadruga je imela svoj dom, imenovan »jeperga« (Herberge). Tu so se zbirali mojstri na posvetovanje, oglašali se potujoči rokodelci in pomočniki, prenočevali tu in čakali dela. Vodstvo zadrug e je nadzorovalo mojstre in kaznovalo one, ki so izdelavali slabo blago in tako spravljali domačo obrt v slab glas. Da pa ne bi zadrug e izrabljale obrtnih pravic v škodo odjemalca, je pa skrbel trži zbor, ki je nadzoroval njih obrtni red, določaval ceno in pazil, da se je rabila prava mera in vaga. Kar je bilo za obrtnike velike vrednosti, je bilo tudi to, da jim z blagom ni bilo treba čakati, ampak je njih izdelke zadruga prevzela in pošteno plačala.

Pa še v drugem oziru so trgi radi posnemali mesta. Zgodaj so poskrbeli za dobre šole. V teh se je poučevalo v slovenščini in nemščini. Oboje je bilo potrebno. Brez nemščine niso mogli izhajati rokodelski pomočniki in vajenci, ki so pohajali tuje kraje, da so si izpopolnili obrtno izurjenost; pa tudi večji trgovci ne, ker so imeli zveze s tujimi trgovci.

Blagostanje trgov je tudi pripomoglo, da so se po trgih ustanavljali špitali kakor po mestih. Špital (*hospitalium*) ni bila bolnišnica, ampak nekaka hiralnica ali hiša za uboge, obubožane in onemog le tržane, ki si niso mogli več sami služiti kruha.

Samoposebi je umevno, da so bili tržani v dušnopastirskem oziru tudi dobro oskrbljeni. Celo potrebnega zdravnika so si poiskali bolj premožni trgi.

Slednjič ne smemo prezreti, da so dali ravno trgi podlago mestom. Naša mesta niso bila prvotno nič drugega kakor to, kar so in so bili naši trgi. V srednjem veku je bila razlika med mesti in trgi le v tem, da so imela mesta kot utrdbo mestno obzidje, trgi pa so bili v bližini in okrog gradov in imeli vsled manjše varnosti in bolj nezanesljive utrdbe manjše pravice in svoboščine.

Preden začne obelodanjati ta mladinski list povest o razvoju in usodi posameznih trgov, opozarjam, da ta spis ni učena razprava, ampak le poučno berivo, namenjeno v prvi vrsti šoli in šolski mladini. Kakor

p. F. Hrovatovi »Zgodovinsko-mestopisni obrazci« (glej »Vrtec« 1882-1884) naj bodo tudi naslednji članki le »obrazci«, pomoček k domoznanstvu. Ne podajam v njih popolne zgodovine kranjskih trgov, ampak le domeske k njih zgodovini, pričakujoč spretnejše roke, ki kdaj podá širši javnosti delo, ki bo imelo nositi naslov:

»Zgodovina kranjskih trgov.«

Mudra lija.*

(Narodna priča.)

Neki seljak vozio na kolima u grad mnogo sira na prodaju. Putem kuda je vozio, veoma je mirisalo od sira. Miris dopre i do lije, koja je ležala nedaleko od puta u šumici i sunčala se.

Lija pomisli: u blizini mora da je sira, budući da tako lijepo miriše! — Digne se te podje bliže putu i vidi seljaka, gdje vozi puna kola sira. — Smišlja ona, kako da ga se dočepa. — I već se dosjetila mudroliji. Potrči kraj puta, prestigne seljaka, izadje na put, legne po srijedi te se pričini kao mrtva. — Seljak, prispjevši kolima do nje, opazi je, zaustavi konje i podje k lisici, te je udari bičem. No lisica se ne miče. Seljak, misleći zbilja, da je lija mrtva, dignu je i baci u kola te pokrije ponjavom. Mislio si dalje seljak: oguliti ću je i prodati kožu. Dobit ću lijep novac, i vozio seljak dalje.

Medjutim je lisica — kako se seljak nije ogledavao na kola — bacila svaki čas po jedan sir pokraj puta. Seljak nije opazio ništa, već je bio zadubljen u svoje misli, kako će mu ispasti prodaja.

Kad je mudra lija izbacila već priličan broj sira, izvuče se lagano ispod ponjave, skoči s kola te pobježe u šumu. Pokupi zatim sav sir, unese u svoju jamu i stane ručati veseleći se, kako je nadmudrila seljaka. — Zaista, imade lisica sedamdeset i sedam mudrolija.

* Poizkusite čitati, koliko boste razumeli to hrvatsko pripovedko. Vzeta je iz mladinskoga listića »Andreo Čavar 1919«. Starši in učitelji vam bodo radi pomagali, če tuintam kake besede ne boste razumeli. »Lija« je lisica.

